

Dämman

Natur

Dämman är ursprungligen ett grund, delvis under vattenytan, mitt i farleden i norra Kalmar sund ungefär rakt öster om Hammarglo/Ödängla strax norr om Mönsterås. Det ursprungliga grundet har fyllts ut för att kunna bebyggas. De delar av grundet som höjt sig över vattenytan är fullständigt renspolade och slätpolerade av ständigt arbetande vatten. Det finns ingen högre vegetation över huvud taget på ön.

Historia

Handelstrafiken utmed landets kuster ökade i takt med utvecklingen av båtbyggeri, ångkraft och segeltillverkning i kombination med den allt mer omfattande industri- tillika jordbruksproduktionen under hela 1800-talet. Kraven på säkerheten till sjöss ökade i samma takt och kraven på lönsamhet för redarna likaså. Ett sätt att minska behovet av lots samt att kunna segla även nattetid och därmed minska kostnaderna, var att navigera efter fyrar. Den stora expansionen inom fyrväsendet började under 1860-talet.

Kalmarsund tillhör en av landets hårdast trafikerade sjöleder, som dessvärre också var och ännu är svårnavigerad pga förrådiska grund. Under 1860-talet planerades allehanda förbättringar av Kalmarsund. En del av detta stora moderniserings- och upprustningsarbete bestod av att fyrmarkera grundet Dämman.

”För att markera det i norra Kalmarsund belägna undervattensgrundet Dämman föreslog lotsdirektören år 1864 att ett fyrskepp skulle läggas ut. Ärendet drog emellertid ut på tiden och år 1870 föreslog istället Förvaltningen av sjöärendena Kungl. Maj:t att en fyr skulle uppföras på grundet. Detta ansågs billigare i såväl anskaffnings- som underhållskostnad. I förslaget ingick ett av majoren Grafström uppgjort projekt för grundarbetet och fyrläggning samt att tillsynen över grundarbetet skulle uppdragas åt Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen. Kungl. Maj:t godkände förslaget 1871.” (Dan Thunman, Sveriges fyrplatser)

I våra ögon och öron ter sig hela beslutsgången lite som bak-och-fram-vända världen; dyrare med ett säsongsvis utsatt och bemannat fyrskepp än utfyllnad av ett grund och nybyggnation av en fyr! Till detta ska läggas att, eftersom Dämman är så litet rent arealmässigt, var det omöjligt att bygga också fyrvaktarbostad på ön. Tillhörande bostad uppfördes därför vid Svartö på fastlandet utanför Mönsterås, ungefär 7,5 km väster om Dämman. (Detta är den ena av två fyrplatser i hela riket där fyrvaktarbostaden inte uppfördes på samma ö som, eller i direkt

anslutning till, fyren. Den andra är Tjärven, där personalen stationerades på Söderarm.)

På grundet Dämman uppfördes sålunda enbart en fyrbyggnad. Arbetena påbörjades 1872. Som på så många fyröar var det svårt med hamnmöjligheter. Det första som måste göras, var att bygga en vågbrytare, så att man kunde ta sig iland och börja bygga. Under byggnadstiden hösten 1873 tändes en provisorisk fyr bestående av ett litet hus med lanternin.

Den 12 september 1873 tändes Dämman till fromma för sjöfarande i norra Kalmar sund. Den var då Sveriges dittills dyraste fyr; uppförandekostnad 250.000 kronor. Efter 20 år byggdes en ny lanternin och efter ytterligare 10 år byggdes hela fyren om. Dämman försågs då med luxljus och en tredje ordningens lins med persiennapparat och urverk med lod. Dämman blev Sveriges första bottenfasta utsjöfyr.

1968 ersattes den gamla Dämman med en modern bottenfast, 21 meter hög och helt automatiserad betongfyr med samma namn, ½ distansminut sydost om den gamla fyren.

Under 1990-talet utannonserade staten den gamla Dämman till försäljning, eftersom man inte längre hade behov av platsen. Hela anläggningen såldes till en privatperson för att omvandlas till hotell, restaurang och gästhamn.

Bebyggelse

Betong var 1800-talets stora nyhet på byggsidan. Armerat med järnrör blev det enormt starkt och underhållsfritt i förhållande till många samtida material. Som gjort för byggnader på utsatta platser där underhållet var svårt! Som gjort för fyrar! Dämman blev ett av de första betongförsöken inom fyrbyggandet i landet. Arbetet påbörjades 1872. Den första vågbrytaren byggdes sålunda av betong och kläddes därefter med granit. Så snart den var klar, påbörjades grundläggningsarbetet för fyrhuset. Själva fyrtornet uppfördes 18 meter högt i tre våningar, de två understa av sten och den översta av trä. Ena gavelröstet är enligt ursprungsritningen försett med ett rikt dekorerad hängtorn, som inrymde spegelapparaten med en lanternin innehållande en treskenad spegel med lampa. (Hur underhållsfritt var hängtornet och hur lättåtkomligt vid underhållsarbeten!?) I fyren fanns också rum för lotsuppassningen samt en källare. Man tog sig hit för att göra längre arbetspass och sov över flera nätter i rad. Familjerna bodde på Svartö.

Flera olika personer hade tillsammans arbetat fram ritningarna, en av dem var fyringengör A T Gellerstedt.

Redan 1904 byggdes fyren delvis om för att passa modern utrustning, som flyttades över från Gotska sandöns norra fyr, vilken hade släckts ner året innan. En linsapparat av tredje ordningen med fotogenglödljus och klippapparat ersatte den gamla ljuskällan. Den gamla mistapparaten ersattes också med en ny. I denna ombyggnad försvann det gamla hängtornet med lanternin. Istället placerades hela ljusöverbyggnaden med lanternin på taket. Sannolikt fick Dämman då det utseende den har idag. Fram till 1914 var fyren gulmålad. På ett foto från 1930

ser man verkligen att det är ett hus på en ytterst liten klippa i havet. Allt som går att måla är målat (falu?)rött med vita snickerier. Taket är svart. Granitkällaren har på ena sidan en stor utskjutande altan. På klippan utanför fyren står flera runda stångmärken.

Så sker moderniseringar och förbättringar undan för undan. Med jämna mellanrum måste vågbrytaren förstärkas. 1968 var den gamla fyrens saga all. Då släcktes Dämman fyr för att ersättas med en bottenfast fyr med samma namn.

Sedan några år fungerar Dämman som hotell och restaurang. För att kunna ta emot gäster från såväl båthamnen som hotellrummen måste en tillbyggnad till restaurangen göras. Granitvåningen förstörades med en utbyggnad i glas, vars tak fick tjäna som altan. Dämman är idag rödmålad med vita knutar och snickerier. Taket är lagt av grönmålad plåt.

Fyrvaktarbostaden för fyrmästare och fyrvaktare, byggdes vid Svartö hamn. Till bostadshuset hörde självklart uthus, källare, dass, brunn och brygga. I projekteringen ingick också en inhägnad av tomten. 1891 tillkom en bagarstuga. 1923 byggdes en ny fyrmästarbostad med dass och uthus. Det gamla bostadshuset byggdes samtidigt om. 1945 elektrifierades fyrvaktarbostäderna

Dagsläget

Först under sin svanesång används Dämman som bostad. Sedan flera år är den gamla fyren ombyggd till hotell och restaurang med båthamn. I samband härmed har vissa byggnadsarbeten utförts som delvis förändrat fyrhusets ursprungliga exteriör. Den nya Dämman lyser oförtrutet.

Skydd och förordningar

Litteratur

Kalmar läns museums arkiv
Sveriges fyrplatser. Dan Thunman 2001
Fyrbesökshandboken. Svenska Fyrsällskapets guide till Sveriges fyror. 1999
Vällö i Kalmarsund. Britt-Marie Hammarskiöld. 3-betygsuppsats i etnologi, Uppsala universitet 1959
Den gamla fyren Dämman. Anton Sjöberg, Stranda 1976-77